

Да 100-годдзя “Граматыкі беларускай мовы...”

Артыкулы

Artykuły

Articles

Ларыса Гедзімін

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

e-mail: lg.3.04@tut.by

Да 100-годдзя “Граматыкі беларускай мовы” Браніслава Тарашкевіча

Рэзюмэ

У артыкуле даецца характарыстыка Браніславу Тарашкевічу і яго “Беларускай граматыцы для школ”, першаму выданню якой спаўняецца 100 гадоў. Браніслаў Тарашкевіч – чалавек высокай культуры і адукацыі, актыўнай грамадзянскай пазіцыі і шчыры патрыёт Беларусі, абаронца інтэрэсаў беларусаў, выдатны арганізатар і адзін з галоўных міжваенных палітыкаў у Заходняй Беларусі, палымяны публіцыст і цудоўны перакладчык. Найбольш вядомы як стваральнік першай граматыкі беларускай мовы.

У “Граматыцы...”, што выйшла ў Вільні ў 1918 г., разгледжаны асноўныя ўзроўні моўнай сістэмы (фанетыка, марфалогія, словаўтварэнне, арфаграфія, сінтаксіс), вызначаны галоўныя рысы беларускай мовы. “Граматыка...” упершыню сфармулявала правапісныя і граматычныя нормы беларускай мовы і была прызнаная на тэрыторыі як савецкай, так і Заходняй Беларусі. Яна спрыяла развіццю выдавецкай справы і школьнага навучання, а таксама стала базай для стварэння іншых навучальных дапаможнікаў па беларускай мове. “Граматыка...” праз рэпрэсіі аўтара доўгі час была забаронена, у сувязі з чым яе даследаванне пачынаецца з 1960-х гадоў.

Па гістарычных прычынах у сучаснай беларускай мове склаліся дзве правапісныя традыцыі, што не спрыяе ўстанаўленню “сталлага правапісу”, пра які марыў Б. Тарашкевіч, а таму патрабуе далейшай працы філолагаў.

Abstrakt

*Celebrating 100th anniversary
of “The Belarusian Grammar”
by Branislau Tarashkyevich*

Article is devoted to Branislau Tarashkyevich and “The Belarusian Grammar” which celebrates 100 years of age this year. Branislau Tarashkyevich was a highly educated citizen, a staunch patriot, a big organizer, one of the main politicians of his time, a devoted publicist and a talented translator. He is famous for writing the first book on Belarusian grammar.

“The Grammar...” that was published in Vilnius covers the main language levels (phonetics, morphology, syntax, derivation, spelling) and highlights the distinctive features of Belarusian. “The Grammar...” was the first book where the spelling and grammar norms of Belarusian were formulated. It contributed to the development of publishing and school education as well as laid the groundwork for future handbooks on the Belarusian language. “The Grammar...” was

banned for quite a long time that's why it is since 1960 that its research has begun.

Historically modern Belarusian has two spelling traditions, which does not contribute to the established spelling. That's why more linguistic work is needed.

Сёння ў Беларусі амаль кожнаму адукаванаму чалавеку вядома імя Браніслава Тарашкевіча, які ў свае 26 гадоў стаў аўтарам першай “Беларускай граматыкі для школ”.

Нарадзіўшыся ў 1892 г. на Віленшчыне ў немажливай сялянскай сям’і, ён стаў адным з выбітных прадстаўнікоў беларускага нацыянальнага руху, чалавекам высокай культуры і адукацыі. Хто ж ён, Браніслаў Тарашкевіч?

У чатырнаццацігадовым узросце ён здолеў паступіць у Другую віленскую гімназію, што месцілася ў будынку старога Віленскага ўніверсітэта. За выдатную вучобу хутка быў вызвалены ад платы за навучанне, а праз два гады гімназіст забяспечваў сябе сам, зарабляючы ўрокамі. Студэнт-выдатнік гісторыка-філалагічнага факультэта Пецябургскага ўніверсітэта (1911 – 1916), якому пасля атрымання дыплама прапанавалі працаваць на кафедры рускай славеснасці і мовы прыват-дацэнтам грэчаскай і лацінскай моў.

Гэта чалавек актыўнай грамадзянскай пазіцыі і шчыры патрыёт Беларусі. Гімназістам Браніслаў часта бываў у рэдакцыі “Нашай нівы”, задумваўся пра жыццё свайго народа, лёс роднай мовы. Ва ўніверсітэце быў сябрам “Беларускага навукова-літаратурнага гуртка”, мэта якога – “навуковае азнаямленне з духоўным (мова, літаратура, народная творчасць) і грамадскім (этнаграфія, статыстыка, народная гаспадарка) жыццём беларускага народа”, спяваў у беларуска-літоўскім хоры, удзельнічаў у пастаноўцы спектакляў на п’есах беларускіх аўтараў...

Ужо ў 1917 г. ён робіцца адным з лідараў Беларускай сацыялістычнай грамады, а з наступнага года – загадчыкам культурна-асветнага аддзела Петраградскага аддзялення Беларускага нацыянальнага камісарыята. У 1919 г. (пасля ўтварэння БССР і арганізацыі першай ВНУ ў новай дзяржаве) выкладае беларускую

і грэчаскую мовы ў Мінскім педінстытуце. У 1920 г. – загадвае беларускім сектарам дэпартаменту асветы т. зв. Сярэдняй Літвы. З ягоным удзелам адкрыта больш за 200 беларускіх школ. У 1921 – 1922 гг. – дырэктар Віленскай беларускай гімназіі, а таксама адзін з арганізатараў Таварыства беларускай школы.

Гэта мужны абаронца інтарэсаў беларусаў і палыміяны народны трыбун. Ужо ў 1922 г. трыццацігадовага Браніслава выбіраюць паслом (дэпутатам) сейма Польшчы, дзе Тарашкевіч узначальвае Беларускае пасольскае клуб (да 1924 г.). Летам 1925 г. ён заснаваў пасольскае клуб Беларускай сялянска-работніцкай грамады, стаў яго старшынёй.

Б. Тарашкевіч – выдатны арганізатар і палітычны дзеяч. Яго справядліва называюць адным з галоўных міжваенных палітыкаў у Заходняй Беларусі. У свае 33 гады ён – старшыня статысячнай Беларускай сялянска-работніцкай грамады.

Вядомы гэты чалавек і як палыміяны публіцыст. Пачаўшы друкавацца яшчэ ў “Нашай ніве”, свой талент асабліва развіў на тэрыторыі Другой Рэчы Паспалітай, выступаючы як дэпутат на пасяджэннях Сойма і змагаючыся за інтарэсы свайго народа. Яго хвалявала паланізацыя беларусаў, закрыццё беларускіх школ, неабходнасць аграрнай рэформы на карысць сялян [Тарашкевіч 1991].

Правіў ён сябе таксама як цудоўны перакладчык. Калі Браніслава ў 1927 г. арыштавалі польскія ўлады за грамадска-палітычную дзейнасць, у турме ён пераклаў на беларускую мову сусветна вядомыя “Іліяду” Гамера і “Пана Тадэвуша” Адама Міцкевіча. Ягонья пераклады атрымалі высокія ацэнкі.

Нарэшце, Б. Тарашкевіч – выдатны вучоны-філолаг. Нездарма яму, яшчэ студэнту 3 курса, Янка Купала як прадстаўнік Віленскага беларускага выдавецкага таварыства прапанаваў скласці граматыку роднай мовы, а яго настаўнік акадэмік А.А. Шахматаў кансультаваў у працы. І не проста так адразу пасля заканчэння ВНУ маладога чалавека пакінулі выкладаць у альма-матар, запрасілі працаваць у Мінскі педінстытут, а ў 1928 г. абралі акадэмікам АН Беларусі.

Да 100-годдзя “Граматыкі беларускай мовы...”

На Б. Тарашкевіча выпала пачэсная місія стварыць граматыку, якая, на думку большасці даследчыкаў, у параўнанні з тагачаснымі працамі была найбольш значнай і ўдалай. Гэта было звязана найперш з высокім узроўнем адукацыі аўтара. Як Ойча наш, кожны беларус павінен ведаць, што “Беларуская граматыка для школ” выйшла ў 1918 г. падчас нямецкай акупацыі ў Вільні ў знакамітай друкарні Марціна Кухты [Тарашкевіч 1918].

Калі тагачасныя спробы падобных прац былі здзейснены лацінкай (дапаможнік А. Луцкевіча “Jak prawilna pisać ra bielarusku” (Вільня, 1917), дапаможнік Р. Абіхта і Я. Станкевіча “Pròsty spôsáb stácca ŭ karòtkim čàse hràmatnym” (Брэслаў (Вроцлаў), 1918), “Граматыка беларускай мовы” Б. Пачобкі (Вільня, 1918), “Bielaruski prawapis” А. Луцкевіча і Я. Станкевіча (1918)), то Браніслаў, ідучы ўслед за традыцыяй друку “Нашай нівы” ў двух алфавітах, выдаў “Граматыку...” паралельна лацінкай і кірыліцай. Наступныя пяць выданняў выходзілі толькі кірыліцай. Аўтар змог перапрацаваць і дапоўніць толькі пятае выданне (1929), што спрыяла павелічэнню аб’ёму кнігі да 132 с.

Аўтар ахарактарызаваў асноўныя ўзроўні моўнай сістэмы (фанетыку, марфалогію, словаўтварэнне, арфаграфію, сінтаксіс), кожнаму з якіх адвёўшы асобны раздзел. Раздзел “Гукі” ўтрымлівае характарыстыку гукі беларускай мовы, іх падзел на галосныя і зычныя, а таксама беларускага алфавіта. Раздзел “Часціны мовы” найбольш вялікі, таму што разглядае кожную з 9 вылучаных часцін мовы, выкладае звесткі пра іх граматычныя катэгорыі. Раздзел “Падзел слова” дае звесткі пра аснову, корань, канчатак, прыстаўку, суфікс і пералічае найбольш прадуктыўныя суфіксы. Раздзел “Правапіс” рэгулюе правапісныя нормы беларускай мовы, якія Тарашкевіч усталяваў на фанетычным, марфалагічным і традыцыйным прынцыпах. Раздзел “Сказ” дае звесткі пра сутнасць сказа, галоўныя і даданыя члены, класіфікацыю сказаў, а таксама пра знакі прыпынку і агульныя правілы іх ужывання.

Варта адзначыць, што ў “Граматыцы...” “збалансавана падача дыялектных асаблівасцяў беларускай мовы. Тут адлюстраваны адметна-

сці і паўднёва-заходняй, і паўночна-ўсходняй групавак, і сярэднебеларускія асаблівасці” [Русац 2017: 14]. “Беларуская граматыка для школ” была зарыентавана на правапісныя традыцыі, што ўжо склаліся ў выданнях пачатку ХХ стагоддзя. “Граматыка...” вызначала галоўныя рысы беларускай мовы хоць коратка, але ў той жа час дастаткова поўна, што дало падставы лічыць Браніслава Тарашкевіча “бацькам унармаванай літаратурнай мовы” (Н. Баршчэўская).

Для нас важная таксама роля Б. Тарашкевіча як першага кваліфікатара і прапагандыста беларускай лінгвістычнай тэрміналогіі.

У пятым выданні падручніка аўстрыйскага даследчыка Г. Бідэр зафіксаваў 328 лінгвістычных тэрмінаў, з якіх 150 адносяцца да марфалогіі, 55 – фанетыкі і акцэнталогіі, 53 – сінтаксісу, 33 – арфаграфіі і пунктуацыі, 15 – словаўтварэння, 15 – семантыкі і лексікалогіі, 10 – мовы ў цэлым [Бідэр 2007: 36 – 37]. Пры гэтым, як заўважае даследчык, “Тарашкевіч імкнуўся пазбягаць дакладнага калькіравання... чужога тэрміна, таму што гэта магло б прывесці да семантычна і структурна незразумелага наймення” [Бідэр 2007: 43]. Але “з 328 тэрміналагічных адзінак з 4 і 5 выданняў Тарашкевіча ў наш час выкарыстоўваецца толькі 205” [Бідэр 2007: 47].

“Граматыка...” упершыню сфармулявала арфаграфічныя і граматычныя нормы сучаснай беларускай мовы і гэтым спрыяла ўпарадкаванню выдавецкай справы і пашырэнню школьнага навучання на беларускай мове, што і з’яўлялася найважнейшымі задачамі нацыянальнага адраджэння. Аўтар працы, атрымаўшы цудоўную філалагічную адукацыю з веданнем класічных моў, выдатна валодаў беларускай мовай, адчуваў яе (“Граматыка павінна толькі замацаваць і падраўняць тыя лініі, якія сама мова ўжо назначыла”), акрамя таго, ён меў падтрымку з боку аднадумцаў і дапамогу прафесараў А. Шахматава і Я. Карскага.

Правапіс Тарашкевіча атрымаў без афіцыйнага зацвярджэння усеагульнае прызнанне як на тэрыторыі Савецкай, так і Заходняй Беларусі і стаў нормай у выдавецкай, навучальнай і любой другой дзейнасці. Праца Тарашкевіча стала асновай для іншай навучальнай літарату-

Ларыса Гедзімін

ры па беларускай мове. Наступныя падручнікі па беларускай мове, у прыватнасці Я. Лёсіка, выдаваліся з апорай на працу Браніслава.

Увайшла “Беларуская граматыка для школ” як прыклад і ў навуку методыкі выкладання мовы. Тэкст падручніка просты, зразумелы вучням. Прыклады для замацавання практыкаванняў дадзены запамінальныя, блізкія дзіцячаму ўспрыманню. Адначасова яны і натхняюць, выконваюць выхаваўчыя функцыі: “Вучыся, нябожа, вучэньне паможа змагацца з нядоляй, з няволяй. Што мучыць сягоньня, што думкі трывожа, – збяжыць і ня прыйдзе ніколі” [Тарашкевіч 1918, 4-е выд.: 57].

Аўтар справядліва лічыў, што не ўсе складаныя моманты ў правапісе беларускай мовы вырашаны, а таму патрабуюць дапрацоўкі, але, безумоўна, не ў межах школьнай граматыкі.

Выхад “Граматыкі...” дазволіў стабілізаваць сітуацыю ў беларускім правапісе і граматыцы, тым больш што чацвёртае выданне кнігі [Тарашкевіч 1918, 4-е выд.] было надрукавана вялікім накладам у 15 тыс. экзэмпляраў і даступнае ў савецкай Беларусі [Запрудскі 2013: 86]. І самым галоўным было тое, што, нягледзячы на знаходжанне беларускіх земляў у розных дзяржавах, беларускія школьнікі вучылі родную мову, што была зафіксавана на адных і тых жа правапісных прынцыпах. У савецкай Беларусі правапіс Тарашкевіча праіснаваў да 1933 г., калі Саветам Народных Камісараў былі ўведзеныя ў яго змены.

Так званая “тарашкевіца” пасля рэформы 1933 г. працягвала выкарыстоўвацца па-за межамі СССР. Вярнулася яна ў Беларусь падчас Другой Сусветнай вайны, але і знікла з адыходам акупантаў. Многія беларусы замежжа да сённяшняга дня карыстаюцца правіламі, выпрацаванымі Браніславам Тарашкевічам. У 1990-я гг. гэты правапіс стаў ужывацца некаторымі недзяржаўнымі выданнямі, а ў 2005 г. беларускаму грамадству была прапанавана спроба нармалізацыі “Граматыкі...” Тарашкевіча [Бушлякоў і інш. 2005]. Аднак “Закон аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі”, прыняты 23 ліпеня 2008 г., патрабуе выкарыстання на ўсёй тэрыторыі Беларусі афіцыйнага правапісу, зацверджанага гэтым законам.

Нягледзячы на суіснаванне дзвюх правапісных традыцый у беларускай мове – класічнай (“тарашкевіца”) і афіцыйнай (“наркамаўка”), прыхільнікі як адной, так і другой адназначна лічаць, што нельга пераацаніць ролю Браніслава Тарашкевіча ў развіцці беларускай мовы, станаўленні яе нормаў.

Імя Б. Тарашкевіча носяць вуліцы ў Мінску і Маладзечна, у гарадскім пасёлку Радашковічы (дзе ён жыў), у польскім Бельску-Падляскім (яго іменем названы ліцэй з беларускай мовай выкладання у гэтым горадзе).

Здавалася б, і асоба “бацькі літаратурнай беларускай мовы”, і яго каштоўная праца павінны быць даследаваны ўсебакова. Але ж пра іх не заўсёды можна было гаварыць, бо рэпрэсаваны 5 мая 1937 г. і расстраляны 5 студзеня 1938 г. Браніслаў Тарашкевіч як “агент польскага генштаба” быў рэабілітаваны толькі 26 студзеня 1957 г. Таму толькі з 1960-х гг. пачынаюць з’яўляцца працы, прысвечаныя вядомаму беларусу і яго грамадска-палітычнай дзейнасці, А. Ліса [Ліс 1962, 1966, 2001, 2010], Б. Клейна [Клейн 1963, 1984, 1987], польскай даследчыцы А. Бергман [Bergman 1977, Бергман 1992, 1996], а яго імя ўключацца ў энцыклапедыі [Браніслаў Тарашкевіч 1994, Булахав 1978, Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч 1994, Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч 2002 і інш.].

“Беларуская граматыка для школ” вывучалася Я. Камароўскім [Камароўскі 1963], А. Шакуном [Шакун 1981], А. Яновіч [Яновіч 1982, 1990], А. Міхневічам [Міхневіч 2006], С. Важнікам [Важнік 2007], А. Губкінай [Губкіна 2002], В. Вячоркам [Вячорка 1995], З. Саўкам [Ракіцкі 2010], І. Германовічам [Германовіч 2008], аўстрыйскім навукоўцам Германам Бідэрам [Бідэр 2007] і некаторымі іншымі, а таксама разглядалася ў курсах беларускай мовы, гісторыі беларускай мовы і мовазнаўства (напр., [“Беларуская граматыка”... 1968], [Плотнікаў 2002], [Сямешка 1999], [Шакун 1995]).

Параўнальна нядаўна мы атрымалі магчымасць пазнаёміцца з аўтабіяграфіяй Б. Тарашкевіча, спачатку надрукаванай у часопісе “Спадчына” [Тарашкевіч 1996], а пасля асобным выданнем [Валахановіч, Міхнюк 1999], якую аўтар пісаў, як слухна заўважаюць даследчы-

Да 100-годдзя “Граматыкі беларускай мовы...”

кі, як “споведзь у надзеі застацца жывым”, трапіўшы ў Савецкі Саюз у трагічныя 1930-я гады.

19 – 20 студзеня 2017 г. Інстытутам мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі да 100-годдзя Б. Тарашкевіча была праведзеная Міжнародная канферэнцыя “Беларуская граматыка: ад Браніслава Тарашкевіча да сучаснасці”, па выніках якой быў выдадзены зборнік матэрыялаў [Беларуская граматыка 2017].

Прайшло стагоддзе з дня выхаду “Граматыкі...”. Тыя, хто імкнуўся яе стварыць і каму ўдалося гэта зрабіць, тыя, хто быў натхняльнікам, хто дапамагаў, марылі, каб наступіў час, калі беларусы змаглі б пісаць сваёй мовай з выкарыстаннем аднолькавых правілаў. На вялікі жаль, сёння гэта ўдалося з пэўнымі агаворкамі. А можа, гэта лёс наш такі, беларусаў, належаць да розных веравызнанняў, розных поглядаў, у тым ліку і на адлюстраванне мовы на пісьме? Можа варта прызвычаіцца і прымаць такі стан як належны? Ці ўсё ж пастарацца зрабіць тое, пра што марыў Б. Тарашкевіч, “замацаваць і ўпарадкаваць... граматычныя асновы беларускай літаратурнай мовы ды ўстанавіць сталы правапіс” [Тарашкевіч 1918, 4-е выд.: 3].

У любым выпадку, працы хопіць кожнаму філолагу, які звязаў ці звяжа свой лёс з беларускай мовай!

Літаратура

“Беларуская граматыка” Б. Тарашкевіча і яе значэнне ў распрацоўцы граматычных норм беларускай літаратурнай мовы // Гісторыя беларускай літаратурнай мовы, 1968, Мінск, т. II, с. 160 – 181.

Беларуская граматыка: ад Браніслава Тарашкевіча да сучаснасці, 2017: Зборнік матэрыялаў Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 19 – 20 студзеня 2017 г.), Мінск.

Бергман А., 1992, Браніслаў Тарашкевіч: 100 гадоў з дня нараджэння / А. Bergman, “Sprawy białoruskie” w II Rzeczypospolitej, Warszawa 1984, пер. з польск. А. Дышлевіча // Роднае слова, № 1, с. 69 – 73.

Бергман А., 1996, Слова пра Браніслава Тарашкевіча: Гіст. жыццяпіс / пер. з польск. Я. Касцюка, Мінск.

Бідэр Г., 2007, Мовазнаўчая тэрміналогія ў “Беларускай граматыцы для школ” Браніслава Тарашкевіча (Вільня, 1918) // Прыгодзіч М.Р., Прыгодзіч А.А. Герман, Бідэр як даследчык беларускай мовы, Мінск, с. 31 – 49.

Браніслаў Тарашкевіч, 1994 // Беларускія пісьменнікі (1917 – 1990) : Даведнік, Мінск, с. 534 – 535.

Булахав М., 1978, Тарашкевіч Броніслав // Восточнославянские языковеды : биобиблиогр. слов., Минск, т. 3, с. 226 – 228.

Бушлякоў Ю., Вячорка В., Санько З., Саўка З., 2005, Беларускі клясычны правапіс. Збор правілаў. Сучасная нармалізацыя, Вільня – Менск.

Важнік С., 2007, Станаўленне сінтаксічнай нормы беларускай мовы: “Беларуская граматыка для школ” Б. Тарашкевіча і “Сынтас беларускай мовы” Я. Лёсіка // Мова – літаратура – культура : матэрыялы V Міжнар. навук. канф.: (да 80-годдзя прафесара Л.М. Шакуна), Мінск, с. 403 – 409.

Валахановіч А., Міхнюк У., 1999, Споведзь у надзеі застацца жывым, Мінск (Серыя “Вернутыя з небяшчы”).

Вячорка В., 1995, Правапіс Б. Тарашкевіча // Спадчына, № 5, с. 247 – 288.

Германовіч І., 2008, Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч // Германовіч І. Беларускія мовазнаўцы, Мінск, т. 2, с. 155 – 167.

Губкіна А., 2002, Бацька “Беларускай граматыкі”: да 110-годдзя з дня нараджэння Б. Тарашкевіча // Роднае слова, № 1, с. 59 – 62.

Запрудскі С., 2013, Беларускае мовазнаўства і развіццё беларускай літаратурнай мовы: 1920 – 1930-я гады, Мінск.

Камароўскі Я., 1963, Першая беларуская граматыка // Беларусь, № 5, с. 29.

Клейн Б., 1963, Старонкі палымнага жыцця // Польшча, № 10, с. 141 – 153.

Клейн Б., 1984, Время выбора // Неман, № 9, с. 140 – 147;

Клейн Б., 1987, Время выбора: кн. для учащихся, Мінск.

Ліс А., 1962, Старонкі слаўнай біяграфіі. Да 70-годдзя з дня нараджэння Б. Тарашкевіча // Польшча, № 2, с. 152 – 158.

Ліс А., 1966, Браніслаў Тарашкевіч, Мінск.

Ліс А., 2001, Браніслаў Тарашкевіч: трагічны пошук свабоды // Назаўсёды разам: да 60-годдзя ўз’яднання Заходняй Беларусі з БССР, Мінск, с. 47 – 53;

Ліс А., 2010, Браніслаў Тарашкевіч: Трагічны пошук свабоды // Ліс А. Gloria victis! : збор твораў, Мінск, с. 70 – 83.

Міхневіч А., 2006, Першая беларуская граматыка для школ // Выбраныя працы, Мінск, с. 190 – 196.

Плотнікаў Б., 2002, Беларускае мовазнаўства ў першай

Ларыса Гедзімін

- палавіне XX ст. // Кароткая гісторыя беларускай мовы і мовазнаўства, Мінск, с. 74 – 80.
- Ракіцкі В., 2010, Тарашкевіца : размова са Зьмітром Саўкам // Беларуская Атлантыда, Кн. 2 : Міты і брэнды калянізаванай нацыі, с. 298 – 307.
- Русак В., 2017, Граматыст стагоддзя: ёсць над чым падумаць і папрацаваць // Беларуская граматыка: ад Браніслава Тарашкевіча да сучаснасці : Зборнік матэрыялаў Міжнароднай навуковай канферэнцыі, Мінск, с. 9 – 19.
- Сямешка Л., 1999, Браніслаў Адамавіч Тарашкевіч (1892 – 1938) // Беларуская мова : Уводзіны у навуку аб мове. Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія, Мінск, с. 220 – 221.
- Тарашкевіч Б., 1918, Беларуская граматыка для школ, Вільня; Тарашкевіч Б., 1919, Беларуская граматыка для школ, 2-е выд., Вільня; Тарашкевіч Б., 1920, Беларуская граматыка для школ, 3-е выд., Вільня; Тарашкевіч Б., 1921, Беларуская граматыка для школ, 4-е выд., Менск – Вільня – Берлін; Тарашкевіч Б., 1929, Беларуская граматыка для школ, 5-е выд., Вільня; Taraškiéwič V., 1931, Bielaruskaja hramatyka dla škol, Wilnia; Тарашкевіч Б., 1941, Беларускі правапіс, Менск; Тарашкевіч Б., 1943, Беларуская граматыка, 6-е выд., Менск; Тарашкевіч Б., 1950, Беларускі правапіс, паводле 6-га выд., Розэнгайм; Тарашкевіч Б., 1991, Беларуская граматыка для школ, 5-е выд., факсім. выд. 1929 г., Мінск.
- Тарашкевіч Б., 1991, Выбранае : крытыка, публіцыстыка, пераклады, Мінск.
- Тарашкевіч Б., 1996, Аўтабіяграфія Браніслава Адамавіча Тарашкевіча // Спадчына, № 4, с. 92 – 132; № 5, с. 130 – 186.
- Тарашкевіч Браніслаў, 1995 // Беларускія пісьменнікі : біябіягр. слоўнік, Мінск, т. 6, с. 69 – 71.
- Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч, 1994 // Беларуская мова : энцыклапедыя, Мінск, с. 558 – 559.
- Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч, 2002 // Беларуская энцыклапедыя, Мінск, т. 15, с. 439.
- Шакун Л., 1981, Роля Б. Тарашкевіча ў развіцці беларускай літаратурнай мовы // Веснік Бел. ун-та. Сер. 4. Філалогія, журналістыка, педагогіка, псіхалогія, № 3, с. 29 – 33.
- Шакун Л., 1995, Гісторыя беларускага мовазнаўства, Мінск, с. 125 – 129, 132 – 138.
- Яновіч А., 1982, Б.А. Тарашкевіч – мовавед: да 90-годдзя з дня нараджэння // Беларуская лінгвістыка, вып. 21, с. 11 – 17.
- Яновіч А., 1990, “Беларуская граматыка” Браніслава Тарашкевіча // Беларуская мова і літаратура ў школе, № 9, с. 16 – 19.
- Bergman A., 1977, Rzecz o Bronisławie Taraszkiewiczzu, Warszawa.